

Коваленко І.А.

Міжрегіональна академія управління персоналом

УПРАВЛІННЯ МАЙНОМ МАЛОЛІТНЬОЇ ДИТИНИ: СІМЕЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Наукова стаття присвячена проблемам цивільно-правових відносин у сфері захисту майнових прав та інтересів малолітньої дитини. Батьки є законними представниками інтересів своїх дітей, і однією з функцій такого представництва є управління їх майном. Майном малолітньої дитини в силу закону батьки управляють без спеціальних на те повноважень. Водночас вони зобов'язані вислухати думку дитини щодо способів управління її майном. Після припинення управління батьки зобов'язані повернути дитині майно, яким вони управляли, а також доходи від нього. Дохід, одержаний від використання майна малолітньої дитини, батьки мають право використовувати на виховання та утримання інших дітей та на невідкладні потреби сім'ї.

Ключові слова: майнові права, малолітні особи, управління майном, захист прав, цивільно-правові відносини, відшкодування шкоди.

Актуальність дослідження. Конституція України проголошує людину найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини – головним обов'язком держави. Законодавчо закріплено засоби та загалом створено механізм захисту прав і свобод людини. Водночас цей процес не завершено, оскільки доводиться констатувати численні порушення в сфері майнових прав та інтересів малолітніх і неповнолітніх. Найбільше порушуються майнові права та інтереси під час вчинення правочинів із нерухомим майном, власниками якого є малолітні і неповнолітні, при відшкодуванні шкоди, завданої здоров'ю останніх і при втраті годувальника.

Сьогодні активізувався процес розробки та прийняття багатьох концептуальних норм, які визначають основи правового статусу особи в суспільстві, створюють сприятливі умови для забезпечення її цивільної активності та захисту порушених майнових прав та інтересів. Для цього необхідним є дослідження форм і способів цивільно-правового захисту майнових прав та інтересів фізичних осіб, удосконалення роботи органів, на яких державою покладено відповідний обов'язок [1, с. 34].

У захисті майнових прав та інтересів малолітніх дітей найважливішим є зв'язок між правовими гарантіями, які їм надає закон, і практичною реалізацією права на захист. Вітчизняна наука цивільного права в останні роки не приділяла достатньої уваги проблемам захисту майнових

прав та інтересів дітей. Цивільний кодекс України не в змозі охопити всі сфери правовідносин, у яких беруть участь малолітні діти, а тому автор намагався обґрунтувати актуальність прийняття єдиного нормативно-правового акта, спрямованого на захист прав малолітніх і неповнолітніх осіб у всіх сферах їхньої життєдіяльності.

Аналіз досліджень і публікацій. При вивченні захисту майнових прав та інтересів малолітніх і неповнолітніх осіб предметом уваги стали праці О.В. Дзери, І.В. Жилінкової, Ю.О. Заїки, І.Б. Новицького, В.П. Мироненко, В.М. Співака та ін. Слід зазначити, що більшість питань науковці дослідили поверхнево, а тому тема дослідження актуальна та потребує комплексного наукового дослідження.

Метою цієї роботи є комплексний науковий аналіз особливостей управління майном малолітньої дитини.

Завданням є з'ясувати стан наукового дослідження проблеми; дослідити особливості управління батьками майном малолітньої дитини; навести відповідні висновки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кожен член суспільства має права. Оскільки дитина є повноцінним членом суспільства, вона також має свої права, деякі особливості реалізації яких обумовлені виключно тим фактом, що її фізична та розумова незрілість потребує спеціальної охорони і піклування, включаючи належний правовий захист. В залежності від віку дитини,

законодавством передбачено різний обсяг та механізми реалізації її прав. Повноцінний та дієвий захист прав дитини є обов'язком держави [2, с. 118].

Основним міжнародним документом, який регулює відповідне питання, є Конвенція про права дитини від 20.11.1989. В українському законодавстві основними правовими документами з цього питання є Конституція України, Сімейний кодекс України (далі – СК України), Закон України «Про охорону дитинства», Цивільний кодекс України (далі – ЦК України).

За загальним правилом згідно із зазначеним вище міжнародним та українським законодавством дитиною є особа віком до 18 років (тобто до досягнення нею повноліття). Малолітньою вважається дитина до досягнення нею 14 років, а неповнолітньою – у віці від 14 до 18 років (ст. 6 СК України).

Серед загальних прав дитини, які гарантуються міжнародним та національним законодавством, як правило виділяють наступні: право на життя; право на охорону здоров'я і безоплатну кваліфіковану медичну допомогу; право на безпечні умови для життя і здорового розвитку; право на ім'я та громадянство; право на рівень життя, достатній для фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку; право на вільне висловлювання особистої думки, формування власних поглядів, розвиток власної суспільної активності; право на свободу совісті та релігійних переконань; право на отримання інформації, що відповідає її віку (в тому числі право на вільний пошук, отримання, використання, поширення та зберігання інформації в усній, письмовій чи іншій формі за допомогою творів мистецтва, літератури, засобів масової інформації, засобів зв'язку (комп'ютерної, телефонної мережі тощо) чи інших засобів на вибір дитини); право на звернення (зокрема, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, засобів масової інформації та їх посадових осіб із зауваженнями та пропозиціями стосовно їхньої діяльності, заявами та клопотаннями щодо реалізації своїх прав і законних інтересів та скаргами про їх порушення); право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності (зокрема, дитина вправі особисто звернутися до державних органів за захистом своїх прав, свобод і законних інтересів); право на проживання в сім'ї разом з батьками або в сім'ї одного з них та право на піклування батьків; право на освіту; право на майно та житло (зокрема, дитина наймача або влас-

ника житла має право користуватися ним нарівні з останнім); право на працю та на зайняття підприємницькою діяльністю; право на об'єднання в дитячі та молодіжні громадські організації (при цьому створення дитячих організацій політичного та релігійного спрямування забороняється) [3, с. 204]. Разом із загальними правами людини, які належать неповнолітнім, законом передбачені і деякі особливі права дитини, специфіка яких обумовлена її потребою в особливому захисті, турботі і допомозі.

Які права дитини передбачені законодавством у сфері майнових відносин?

Відповідно до ст.ст. 174, 175 СК України все майно, яке було придбане батьками для забезпечення виховання, розвитку чи навчання дитини (наприклад, іграшки, книги, одяг, взуття, меблі, спортивний інвентар, музичні інструменти, приладдя для творчості, інші дитячі аксесуари) є власністю дитини.

Якщо ж дитина брала участь у праці, результатом якої стало набуття будь-якого майна, або у фінансуванні набуття такого майна, воно належить батькам та дитині на праві спільної сумісної власності.

За загальним правилом, управління майном, що належить малолітній дитині (тобто у віці до 14 років), здійснюють батьки, проте, якщо така дитина може самостійно визначити свої потреби та інтереси, таке управління здійснюється з урахуванням потреб та інтересів дитини. Після припинення управління батьки зобов'язані повернути дитині майно, яким вони управляли, а також доходи від нього [4, с. 91].

Дитина має право на одержання в спадщину майна і грошових коштів батьків у разі їх смерті при спадкуванні за законом (тобто за відсутності заповіту). Також законом передбачені випадки, коли дитина має право на обов'язкову частку у спадщині і за наявності заповіту незалежно від його змісту, тобто навіть тоді, коли батьки заповіли своє майно іншим особам (ст.ст. 1235, 1241 ЦК України). Такі права має й дитина, батьки якої позбавлені батьківських прав (ст. 17 Закону України «Про охорону дитинства»).

Неповнолітня дитина розпоряджається доходом від свого майна відповідно до законодавства. Статтею 180 СК України на батьків покладено обов'язок утримувати дитину. Таким чином, дитина має право на утримання з боку батьків до досягнення нею повноліття. Також законом передбачені випадки, коли право на утримання дитини зберігається й після досягнення нею

18 років, а саме: якщо дочка чи син є непрацездатними і потребують матеріальної допомоги (за умови, що батьки мають можливість надавати таку матеріальну допомогу); якщо дочка чи син, які не досягли 23 років, продовжують навчання і у зв'язку з цим потребують матеріальної допомоги (за умови, що батьки мають можливість надавати таку матеріальну допомогу).

У випадку, якщо має місце сплата аліментів одним з батьків, такі кошти є власністю того з батьків, на ім'я кого вони виплачуються, проте вони можуть використовуватися лише за цільовим призначенням, тобто на утримання дитини, а сама дитина також має право брати участь у розпорядженні ними. В деяких випадках дитина має право й на самостійне одержання аліментів та розпорядження ними.

Цивільним кодексом України передбачено деякі специфічні права дитини. Наприклад, згідно зі ст. 911 ЦК України дитина віком до 6 років має право на безоплатний проїзд за договором перевезення без права зайняття нею окремого місця, а дитина віком від 6 до 14 років – на проїзд за пільговою ціною. Також, для прикладу, відповідно до ст. 1200 ЦК України у разі смерті потерпілого від злочину право на відшкодування шкоди має і його дитина до досягнення нею 18 років (учень, студент до закінчення навчання, але не більш як до досягнення ним 23 років).

Відповідно до ст. 35 ЦК України в деяких випадках дитина, яка не досягла повноліття, має право на отримання повної цивільної дієздатності. Зокрема, у випадках: якщо дитина досягла 16 років і працює за трудовим договором; якщо дитина записана матір'ю або батьком дитини; якщо дитина досягла 16 років і бажає займатися підприємницькою діяльністю [5, с. 79].

Відповідно до ст.ст. 31, 32 ЦК України дитина, яка не досягла 14 років, має право самостійно укладати дрібні побутові угоди (мова йде про угоди, які задовольняють побутові потреби особи, відповідають її розвитку та стосуються предмета, який має невисоку вартість); здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом.

Дитина у віці від 14 до 18 років, крім дрібних побутових угод, також має право самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами; самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом; бути учасником (засновником) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом або установчими документами

юридичної особи; самостійно укладати договір банківського вкладу (рахунку) та розпоряджатися вкладом, внесеним нею на своє ім'я (грошовими коштами на рахунку); укладати інші угоди за згодою батьків (при цьому, у разі необхідності, укладення угоди (наприклад купівлі-продажу) щодо транспортних засобів або нерухомого майна необхідна наявність письмової нотаріально посвідченої згоди батьків та дозвіл органу опіки і піклування); розпоряджатися грошовими коштами, що внесені іншими особами в банк або іншу фінансову установу на її ім'я за згодою органу опіки та піклування та батьків.

Відповідно до ст. 21 Закону України «Про охорону дитинства», ст. 188 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України) дитина може бути прийнята на роботу після досягнення нею 16 років або, як виняток, після досягнення 15 років за умови, що її робота не завдаватиме шкоди її здоров'ю і навчанню та за згодою одного з батьків. Залучення дітей до виконання робіт з важкими, шкідливими чи небезпечними умовами, до підземних, нічних, надурочних робіт і робіт у вихідні дні заборонено (ст. 192 КЗпП України). Трудовим законодавством передбачено цілий ряд прав та пільгових умов роботи для неповнолітніх, зокрема: скорочена тривалість робочого часу зі збереженням оплати праці як за повну тривалість – для працівників віком від 16 до 18 років – 36 годин на тиждень, для осіб віком від 15 до 16 років – 24 години на тиждень (ст.ст. 51, 194 КЗпП України); обмеження щодо звільнення з роботи з ініціативи роботодавця – тільки за згодою служби у справах дітей (ст. 198 КЗпП України); покращені умови щодо відпусток неповнолітніх робітників – тривалість у 31 день, призначення в зручний час і т.д. (ст.ст. 75, 195 КЗпП України, ч. 8 ст. 6, п. 3 ч. 7 ст. 10, п. 1 ч. 13 ст. 10, ч. 5 ст. 11, ч. 5 ст. 24 Закону України «Про відпустки»). Статтею 22 Закону України «Про охорону дитинства», ч. 3 ст. 35 ЦК України передбачено право дитини, якій виповнилося 16 років, займатися підприємницькою діяльністю. Дитина реєструється як підприємець за наявності письмової згоди на це батьків.

У малолітніх дітей право власності на майно може виникнути в результаті купівлі речей за власні кошти, одержання спадщини, укладання договору дарування, у результаті приватизації тощо. Вони можуть бути також власниками речей, створених їх творчою або фізичною працею.

Батьки управляють майном, належним малолітній дитині, без спеціального на те повнова-

ження. Батьки зобов'язані дбати про збереження та використання майна дитини в її інтересах.

Якщо малолітня дитина може самостійно визначити свої потреби та інтереси, батьки здійснюють управління її майном, враховуючи такі потреби та інтереси.

Батьки малолітньої дитини не мають права без дозволу органу опіки та піклування вчиняти такі правочини щодо її майнових прав: укласти договори, які підлягають нотаріальному посвідченню та (або) державній реєстрації, в тому числі договори щодо поділу або обміну житлового будинку, квартири; видавати письмові зобов'язання від імені дитини; відмовлятися від майнових прав дитини [6, с. 103].

Правочини, які батьки взагалі не мають права вчиняти з майном дитини: здійснювати дарування від імені дитини; зобов'язуватися від її імені порукою. Дозвіл на вчинення правочинів щодо нерухомого майна дитини надається органом опіки та піклування після перевірки, що проводиться протягом одного місяця, і лише в разі гарантування збереження права дитини на житло.

Органи опіки та піклування можуть відмовити у наданні дозволу на вчинення правочинів щодо нерухомого майна дитини з одночасним зверненням до нотаріуса щодо накладення заборони відчуження такого майна лише у випадках, якщо ними встановлено, що: мати та/або батько дитини, які (яка, який) звернулися за дозволом, позбавлені судом батьківських прав; судом, органом опіки та піклування або прокурором постановлено (прийнято) рішення про відібрання дитини від батьків (або того з них, який звернувся за дозволом) без позбавлення їх батьківських прав; до суду подано позов про позбавлення батьків дитини (або того з них, який звернувся за дозволом) батьківських прав; особа, яка звернулася за дозволом, повідомила про себе неправдиві відомості, що мають суттєве значення для вирішення питання про надання дозволу чи відмову в його наданні; між батьками дитини немає згоди стосовно вчинення правочину щодо нерухомого майна дитини; між батьками дитини або між одним з них та третіми особами існує судовий спір стосовно нерухомого майна, за дозволом на вчинення правочину, щодо якого звернулися батьки дитини (або один з них); вчинення правочину призведе до звуження обсягу існуючих майнових прав дитини та/або порушення охоронюваних законом інтересів дитини [7, с. 83].

При вчиненні одним із батьків правочинів щодо майна малолітньої дитини вважається, що він діє

за згодою другого з батьків. Другий з батьків має право звернутися до суду з вимогою про визнання правочину недійсним як укладеного без його згоди, якщо цей правочин виходить за межі дрібного побутового. На вчинення одним із батьків правочинів щодо транспортних засобів та нерухомого майна малолітньої дитини повинна бути письмова нотаріально засвідчена згода другого з батьків. Якщо той з батьків, хто проживає окремо від дитини протягом не менш як шість місяців, не бере участі у вихованні та утриманні дитини або якщо місце його проживання невідоме, правочини можуть бути вчинені без його згоди [8, с. 213].

Батьки вирішують питання про управління майном дитини спільно, якщо інше не передбачено договором між ними. Спори, які виникають між батьками щодо управління майном дитини, можуть вирішуватися органом опіки та піклування або судом. Після припинення управління батьки зобов'язані повернути дитині майно, яким вони управляли, а також доходи від нього. Неналежне виконання батьками своїх обов'язків щодо управління майном дитини є підставою для покладення на них обов'язку відшкодувати завдану їй матеріальну шкоду та повернути доходи, одержані від управління її майном. Порядок провадження органами опіки та піклування визначеної законом діяльності, пов'язаної із захистом майнових прав дитини, встановлюється Кабінетом Міністрів України. В юридичному розумінні управління батьками майном дитини припиняється при досягненні дитиною 14 років, оскільки з цього часу батьки вже позбавляються права управляти майном дитини та обов'язку здійснювати управління належним чином. Неповнолітня дитина (віком від 14 до 18 років) управляє своїм майном самостійно, а батьки лише надають згоду на здійснення нею цивільно-правових правочинів у випадках, передбачених законом.

Висновки. З'ясували, що майно неповнолітньої дитини може належати їй на праві приватної власності, однак розпоряджатись цим майном дитина, яка не досягла 14 років, не може. Майном дитини, яка не досягла 14 років, розпоряджаються її батьки за згодою органів опіки та піклування. Після досягнення 14 років дитина розпоряджається власним майном самостійно, але за згодою батьків.

Дослідили, що стаття 173 Сімейного кодексу України передбачає, що батьки і діти, зокрема ті, які спільно проживають, можуть бути самостійними власниками майна. При вирішенні спору між батьками та малолітніми, неповнолітніми

дітьми, які спільно проживають, щодо належності їм майна вважається, що воно є власністю батьків, якщо інше не встановлено судом. Відповідно до ст. 173 СК України при вирішенні спору між батьками та малолітніми, неповнолітніми дітьми, які спільно проживають, щодо належності їм майна вважається, що воно є власністю батьків. Отже, у дітей може виникнути право власності на майно неповнолітньої дитини в результаті купівлі речей за власні кошти, отримання спадщини, дарування, створення його власного працею. Відповідно до ст. 174 СК України майно, придбане батьками або одним із них для забезпечення розвитку, навчання та виховання дитини (одяг, інші речі особистого вжитку, іграшки, книги, музичні інструменти, спортивне обладнання тощо), є власністю дитини. Закон зобов'язує батьків передати у користування дитини майно, яке має забезпечити її виховання та розвиток (ст. 176 СК України). Окрім роздільного майна, батьки і діти можуть мати майно, яке належить їм на праві спільної сумісної власності. Це положення закріплено у ст. 175 СК України: майно, набуте батьками і дітьми за рахунок їхньої спільної праці чи спільних коштів, належить їм на праві спільної сумісної власності. Цим правилом

законодавець, по-перше, закріплює право участі дітей у господарському житті сім'ї, по-друге, допускає можливість належності суб'єктам сімейних правовідносин (батькам і дітям) майна на праві спільної сумісної власності. Батьки і діти можуть мати як спільну часткову, так і спільну сумісну власність.

У процесі продажу приватизованої квартири, яка належить батькам та малолітній дитині на праві спільної сумісної власності, батьки зобов'язані одержати дозвіл органу опіки та піклування. Такий дозвіл надається у разі гарантування батьками збереження права дитини на житло (ст. 177 СК України). Управління батьками майном дитини припиняється при досягненні дитиною 14 років, оскільки з цього часу батьки вже позбавляються права управляти майном дитини та обов'язку здійснювати управління належним чином. Спори, які виникають між батьками щодо управління майном дитини, можуть вирішуватися органом опіки та піклування або судом. Звернення до органу опіки та піклування не є обов'язковою стадією розгляду спору батьків. Кожен з них має право одразу звернутися до суду за вирішенням спору.

Список літератури:

1. Цивільне право України. Навч. посіб. у 2 ч. О.Є. Аврамова, М.П. Апанасюк, О.В. Батожська, О.О. Бичківський, О.Г. Бондар. Запоріжжя, 2016. 351с.
2. Цивільне право України. Навч. посіб. А.В. Гончарова, Т.А. Кобзева. Суми, 2015. 167 с.
3. Сімейне право України. Навч. посібник. Львів, 2015. 314 с.
4. Сімейне право України. Навч. посіб. Київ, 2012. 551с.
5. Цивільне право України. Навч. посіб. для здобувачів вищ. освіти. Харків, 2017. 231 с.
6. Цивільне право України. Договірні та недоговірні зобов'язання. С.С. Бичкова, І.А. Бірюков, В.І. Бобрик, О.Г. Братель, Т.Д. Гурська; 3-тє вид., змін. та допов. Харків, 2017. 439 с.
7. Цивільне право України. Посіб. для підгот. до іспитів. Ж.І. Андріанова. та ін.; Дніпро, 2016. 206 с.
8. Цивільне право України. Ч. 1. М.П. Апанасюк та ін. Київ, 2016. 383 с.

УПРАВЛЕНИЕ ИМУЩЕСТВОМ МАЛОЛЕТНЕГО РЕБЕНКА: СЕМЕЙНО-ПРАВОВОЙ АСПЕКТ

Научная статья посвящена проблемам гражданско-правовых отношений в сфере защиты имущественных прав и интересов малолетнего ребёнка. Родители являются законными представителями интересов своих детей, и одной из функций такого представительства есть управление их имуществом. Имуществом малолетнего ребёнка в силу закона родители управляют без специальных на то полномочий. В то же время они обязаны выслушать мнение ребёнка относительно способов управления его имуществом. После прекращения такого управления родители обязаны вернуть ребёнку имущество, которым они управляли, а также доходы от него. Доход, полученный от использования имущества малолетнего ребёнка, родители имеют право использовать на воспитание и содержание других детей и на неотложные потребности семьи.

Ключевые слова: имущественные права, малолетние лица, управление имуществом, защита прав, гражданско-правовые отношения, возмещение вреда.

MANAGEMENT OF VERY YOUNG CHILD PROPERTY: DOMESTICALLY-LEGAL ASPECT

The scientific article is sanctified to the problems of civil legal relations in the field of the protection of property rights and interests of very young child. Parents are the legal representatives of interests of the children, and one of functions of such representative office there is a their property management. Property of very young child in the arm of the law parents manage without the special on that plenary powers. At the same time they are under an obligation to hear out opinion of child in relation to the methods of her property management. After stopping of management parents are under an obligation to return to the child property they managed that, and also acuestss, from him. Acuestss got from the use of property of very young child, parents have a right to use on education and maintenance of other children and on the urgent necessities of family.

Key words: *property rights, very young persons, property management, protection of rights, civil legal relations, compensations of harm.*